

дияни киритиш мумкин. 2007 йилдаги жаҳон ялпи хурмо меvasининг ҳосили 3,3 миллион тоннани ташкил этган. Ўрта Осиёга эса хурмо илк бор 1910–1914 йил олиб келинган ва Тошкент, Самарқанд, Ашхобод ва бошқа шаҳарлардаги ҳаваскор боғбонлар боғларида экилган. Жумладан, Самарқанд шаҳрига 1911 йил олиб келиниб экилган хурмо дарахти 1948–1949 йилгача ҳосил берган. Якка тартибда олиб келиниб экилган айрим экинлар керакли самарани бермади. Бу янги турдаги ўсимликни Ўзбекистонга 1935 йил режа асосида олиб келиниб, маълум майдонда (Денов) боғ барпо қилинди. Шу билан бир қаторда хурмо кўчатларини етиштириш ишлари қизгин олиб борилди ва 1938 йил Ўрта Осиёда биринчи бўлиб, шу ерда етиштирилган кўчатлардан 0,5 га майдонда боғ барпо қилинди ва шу даврдан эътиборан Ўзбекистоннинг жанубида Шарқ хурмоси дарахти

кўчатларини етиштириш кескин ошиб борди ва бутун республикага тарқалишида юқоридаги тажриба базасининг хизмати самарали бўлди. Шарқ хурмоси кўчатига бўлган талаб қўшни мамлакатларда ҳам ортиб борапти. Талабнинг ортиб бориши хурмо дарахтининг ўсиш ареалини (ҳудудини) кенгайтириб, унинг янги, истиқболли навларини яратиш ва жалб қилишга сабаб бўлмоқда. Хулоса қилиб, Ўзбекистон шароитида хурмо меvasларини етиштиришни ҳар томонлама ўрганиш натижасида кимёвий сифат кўрсаткичлари тўғрисида маълумот олиш мумкин бўлиб, ундан кейинчалик меvasларни сақлаш ва қуриштириш, қайта ишлашнинг технологик параметрларини яхшилаш учун фойдаланилади.

А.М.НАЗАРОВ, ассистент,

Р.Х. ХАКИМОВ,

Тошкент давлат аграр университети.

АДАБИЁТЛАР:

1. Бўриев Х., Ризаев Р. Мева-узум маҳсулотлари биокимёси ва технологияси. Т.: «Мехнат», 1996.
2. Бўриев Х., Жураев Р., Алимов О. Мева-сабзавотларни сақлаш ва уларга дастлабки ишлов бериш. Т.: «Мехнат», 2002.
3. Орипов А. Хурмо етиштириш технологияси / А. Орипов, Ш. Аббасов. – Тошкент: «Sharq», – 2013. – 80 б.
4. Орипов Р.О. ва бош. Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини сақлаш ва қайта ишлаш технологияси. Т.: «Мехнат», 1991.
5. Остонакулов Т.Э., Нарзиева С.Х. Мевачилик асослари. Ўқув қўлланма. Т.: 2010.
6. Бузнашвиди П.Ш., Устинников В.Д., Степанов В.Н. Экструдированные продукты // Пищевая промышленность. 1990. № 2. С.41.
7. Бурцев А.В. Совершенствование технологии экструдированных продуктов на основе растительного и животного сырья. Автореф. Дисс. Канд. Техн. Наук. - Краснодар: КубГТУ, 2003. - 24с.

УЎТ: 634.51

ТАДҚИҚОТ НАТИЖАСИ

ТОШКЕНТ ВИЛОЯТИ ШАРОИТИДА ГРЕК ЁНҒОҒИ КЎЧАТЛАРИ НОВАЛАРИНИНГ РИВОЖЛАНИШИГА ЎҒИТ МЕЪЁРЛАРИНИНГ ТАЪСИРИ

Аннотация: Бўстонлиқ тумани суғориладиган типик бўз тупроқлари шароитида ёнғоғининг “Идеал”, “Тонкоскорлупный”, “Бостанлыкский”, “Родина Гроздевидный” навларининг ўсиш динамикасига N120P60K30 фониди, маҳаллий ўғит (30 т/га) ва N60P30K15 + маҳаллий ўғит (10 т/га) вариантларида минерал ўғитларнинг таъсири ўрганилган.

Калим сўзлар: грек ёнғоғи, минерал ўғитлар таъсири, навларни ривожланиши, ўсув динамикаси, кўчатлар.

Abstract. In the conditions of typical irrigated gray soils of Tashkent region, Bostonlik district on the growth dynamics of walnut varieties Ideal, Thin-shell, Bostonlik, Homeland Grozny against the background of N120P60K30, the effect of local fertilizer (30 t / ha) and N60P30K15 + local fertilizer (10 t / ha).

Key words: walnut, the effect of mineral fertilizers, development of the variety, growth dynamics, seedlings.

Аннотация. В статье изучены влияние органических и минеральных удобрений на фоне N120P60K30, органические удобрения (30т/га) и N60P30K15+органические удобрения (10т/га) на динамику роста сортов грецкого ореха Идеал, Тонкоскорлупный, Бостанлыкский, Родина Гроздевидный в типичных сероземных почвах Басталлыкского района Ташкентской области.

Ключевые слова: грецкий орех, влияние минеральных удобрений, развитие сортов, динамика роста, саженцы.

Кириш. Республикаимизнинг деярли барча вилоятларида ёнғоқ кўпинча сувли ерда ўстирилади. Аммо, унинг ривожланиши учун йилга 600 мм дан кам бўлмаган ёғингарчилик тушади-ган денгиз сатҳидан 1800 метргача баландликлардаги ерлар, айниқса Бўстонлиқ туманидаги тоғли худуд жуда қулайдир.

Бу ерларда ёнғоқ табиий ҳолда ва боғларда суғорилмасдан ҳам яхши ривожланади. Бўстонлиқ туманида ўстирилаётган ёнғоқлар нав жиҳатидан энг қимматли ҳисобланади [1].

Республикаимизда мавжуд ёнғоқзорларда мева сифати яхши, ҳосилдорлиги юқори, қасалликларга чидамли,

пўстидан осон ажраладиган нав ва шакллар жуда кўп учрайди. Ушбу навларнинг хўжалик биологик хусусиятлари ҳамда кўчат етиштиришда ўғит қўллашнинг кўчат сифатига таъсири етарли даражада ўрганилмаган.

Ёнғоқ навларининг хўжалик-биологик хусусиятларини ўрганиш асосида, юқори сифат кўрсаткичларга эга бўлган, республиканинг тоғ ва тоғ олди ҳудудларининг тупроқ иқлим шароитларига мос, касаллик ва зараркундаларга чидамли, совуққа, қурғоқчиликка, иссиққа чидамли, экспортбоянги нав ва шаклларни аниқлаш ҳамда уларнинг кўчатини кўпайтиришда турли ўғитларни қўллаш меъёрларини ўрганиш долзарб масалалардан бири ҳисобланади [3, 4].

Тадқиқот услубияти. Кўрсатиб ўтилган муаммоларнинг ечимини топиш мақсадида, 2020 йил давомида академик М.Мирзаев номидаги боғдорчилик, узумчилик ва виночилик илмий-тадқиқот институти Бўстонлиқ тоғ илмий-тажриба станциясининг суғориладиган типик бўз тупроқлари шароитида дала тажрибаларини олиб бордик.

Тадқиқотларимизда ёнғоқ кўчатзорларига минерал ва маҳаллий ўғитларнинг таъсири ўрганилди. Дала тажрибаларимиз назорат (ўғитсиз), $N_{120}P_{60}K_{30}$ ўғитлар фони, маҳаллий ўғит (30 т/га) ва $N_{60}P_{30}K_{15}$ + маҳаллий ўғит (10 т/га) вариантларда 4 такрорлашда ўтказилиб, вариантлар систематик равишда кетма-кет бир ярусда жойлаштирилди. Тадқиқот ўтказилган далааларнинг тупроғи суғориладиган типик бўз тупроқ бўлиб, унинг ҳайдалма (0–30 см) қатламидаги гумус миқдори 1,10 – 1,22%, озик элементларини ҳаракатчан шаклида, азот 15,9 мг/кг, фосфор 22,7 мг/кг ва калий 235,2 мг/кг да эканлиги аниқланди.

Новдаларнинг ўсиш динамикасини аниқлаш учун ҳар бир қайтариқдан 20 та дан туп белгилаб олинди. Туплардаги новдалар яшил ранг бўлмаган бошқа рангдаги этикетка боғланди. Новдаларни ўсиш динамикасини аниқлаш учун линейка ёрдамида ҳар 15 кунда ўлчанди. Новдаларни ўсиш динамикасини аниқлаш учун олдинги ўлчамдан кейинги ўлчам айланиб топилди. Ёнғоқ навлари кўчатларининг ўсиш динамикаси В.Л.Витовский (1979) услуби бўйича ўтказилди [2].

Тадқиқот натижалар ва уларнинг таҳлили.

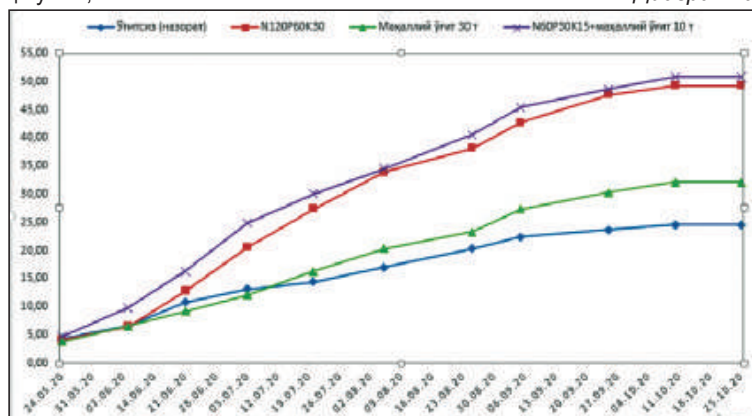
Тошкент вилояти, Бўстонлиқ тоғ илмий-тажриба станцияси ёнғоқзорларида 2020 йил 24 майда дастлабки кузатувлар олиб борилди. Тадқиқот натижаларини кўрсатишича, минерал ўғитлар қўлланилмаган назорат вариантыда “Идеал” нави 4,6 см, “Тонкоскорлупний” 5,2 см, “Бостанликский” 3,7 см ҳамда “Родина Гроздевидный” 3,5 см ўсганлиги ва навларнинг ўртача ўсиш динамикаси 4,25 см ни ташкил этганлиги аниқланди. Шунингдек, $N_{120}P_{60}K_{30}$ ўғитлар фонидаги тажриба вариантларда эса “Идеал” нави 5,07 см, “Тонкоскорлупний” 4,5 см, “Бостанликский” 3,2 см ҳамда “Родина Гроздевидный” 3,7 см ўсганлиги ва навларнинг ўртача ўсиш динамикаси 4,25 см ни ташкил этганлиги аниқланди.

Маҳаллий ўғитлар 30 т/га меъёрида қўлланилган тажриба вариантларида ёнғоқнинг “Идеал”, “Тонкоскорлупний”, “Бостанликский”, ҳамда “Родина Гроздевидный” навларида мос равишда 4,1 см, 4,6 см, 4,1 см ва 3,5 см ўсиш динамикасига эришилганлиги ҳамда ўсишнинг ўртача кўрсаткичи 4,1 см ни

ташкил этиб, $N_{60}P_{30}K_{15}$ + маҳаллий ўғит 10 тонна меъёрида қўлланилган вариантларда бироз фарқ қилганлиги кузатилди. Ёнғоқнинг “Идеал”, “Тонкоскорлупний”, “Бостанликский” ҳамда “Родина Гроздевидный” навларида $N_{60}P_{30}K_{15}$ + маҳаллий ўғит 10 тонна меъёрида қўлланилган вариантыда мос равишда 4,5 см, 4,2 см, 4,1 см ва 4,1 см ўсиш динамикасига эришилганлиги ҳамда ўсишнинг ўртача кўрсаткичи 4,1 см ни ташкил этганлиги олиб борилган тажрибаларда маълум бўлди.

Шундай қилиб, Тошкент вилояти, Бўстонлиқ илмий-тажриба станцияси суғориладиган типик бўз тупроқлари шароитида маҳаллий ўғитлар 30 т/га меъёрида қўлланилганда, назорат вариантыга нисбатан ёнғоқнинг “Идеал”, “Тонкоскорлупний”, “Бостанликский” ҳамда “Родина Гроздевидный” навлари мос равишда 6,6 см, 1,3 см, 17,6 см ва 8,3 см кўп ўсганлиги кузатилди. Минерал ўғитларни $N_{120}P_{60}K_{30}$ фонида қўлланилганда назорат вариантыга нисбатан “Идеал” навида 25,36 см, “Тонкоскорлупний” навида 24,7 см, “Бостанликский” навида 28,9 см ҳамда “Родина Гроздевидный” навида 20,7 см ўсганлиги аниқланди. Тажрибаларимизда энг яхши кўрсаткич $N_{60}P_{30}K_{15}$ меъёри ва маҳаллий ўғит 10 тонна миқдорида қўшиб қўлланилган вариантларда кузатилди ва назорат вариантыга нисбатан “Идеал” навида 34,5 см, “Тонкоскорлупний” навида 25,8 см, “Бостанликский” навида 32,9 см ҳамда “Родина Гроздевидный” навида 22,13 см га жадал ўсганлиги аниқланди.

Диаграмма.

Ёнғоқ навларининг ўсиш динамикаси.

Хулосалар. Бўстонлиқ илмий-тажриба станцияси суғориладиган типик бўз тупроқлари шароитида ёнғоқнинг “Идеал”, “Тонкоскорлупний”, “Бостанликский”, “Родина Гроздевидный” навларининг ўсиш динамикасига $N_{120}P_{60}K_{30}$ меъёрида, маҳаллий ўғит (30 т/га) ва $N_{60}P_{30}K_{15}$ + маҳаллий ўғит (10 т/га) вариантларида олиб борилган тадқиқотларимизда энг юқори кўрсаткич $N_{60}P_{30}K_{15}$ меъёри ва маҳаллий ўғит 10 тонна миқдорида қўшиб қўлланилган вариантларда кузатилди ва назорат вариантыга нисбатан “Идеал” навида 34,5 см, “Тонкоскорлупний” навида 25,8 см, “Бостанликский” навида 32,9 см ҳамда “Родина Гроздевидный” навида 22,13 см га жадал ўсганлиги аниқланди.

С.ИСЛОМОВ,
қ.х.ф.д.проф,
И.АКБАРАЛИЕВ,
таянч докторант,

АДАБИЁТЛАР:

1. Калмыков В.С. Скороплодные формы ореха грецкого для промышленного садоводства. – Фрунзе, 1987.
2. Абдурашулов А.А. Миндаль. В кн. Орехоплодные Узбекистана. – Ташкент: Мехнат, 1990.
3. Щепотьев Ф.А. Грецкий орех. Кн. «Культура орехоплодных». – Москва: Сельхозгиз, 1957.

ШАКЛ БЕРИЛГАН ЎРИК НАВЛАРИНИНГ ҲОСИЛДОРЛИК КЎРСАТКИЧЛАРИ

Аннотация: Мақолада косасимон шакл берилган маҳаллий ва интродукция қилинган ўрик навларининг йиллик ўсувчи новдаларини турли усулларда кесишининг ҳосилдорликка таъсири ўрганилган.

Аннотация: В данной статье даны результаты изучения влияния различных способов обрезки однолетних побегов местных и интродуцированных сортов абрикоса.

Abstract: This article presents the results of studying the effect of various methods of pruning annual shoots of local and introduced apricot varieties.

Мавзунинг долзарблиги. Ўрик кўчатлари экилгандан сўнг 3-4 йил ҳосил элементлари намоён бўлади. Одатда шакл берилмаган ва кесилмаган ўрик дарахти дастлабки йилларда мўл ҳосил берганлиги билан унинг қариш даври тезлашади, вақтидан олдин қарийди, мева ва барглари майдалашади, ҳар хил касалликлар билан тез ва кучли зарарланади. Бунинг натижасида шохларда ҳосил элементлари кам шаклланади, мева ҳосил қилиш зонаси эса шохлар учига кўчади. Ҳосилнинг оғирлиги натижасида шохлар синиб, дарахт шикастланади. [2, 5].

Дарахтлар шох-шаббасининг новда қисмида жойлашган куртаклари билан кесиб ташлаш ўсиш жараёнларини кучайтиради. Бунинг натижасида новдаларнинг ўсиши жадаллашади ҳамда генератив органлар вазифаси ўзгариши рўй беради. Тўғри шакл бериш ва кесишдан кейин ҳосил бўлган генератив куртаклардан кўпинча йирикроқ мевалар шаклланади. Кесиш ҳаётий жараёнларни фаоллаштиради, эски органлари янгиси билан алмашинади. Корреляцион ўзгаришларни тартибга солишда дарахтларнинг айрим қисм вазифалари кучаяди ва бошқалари камаяди [6].

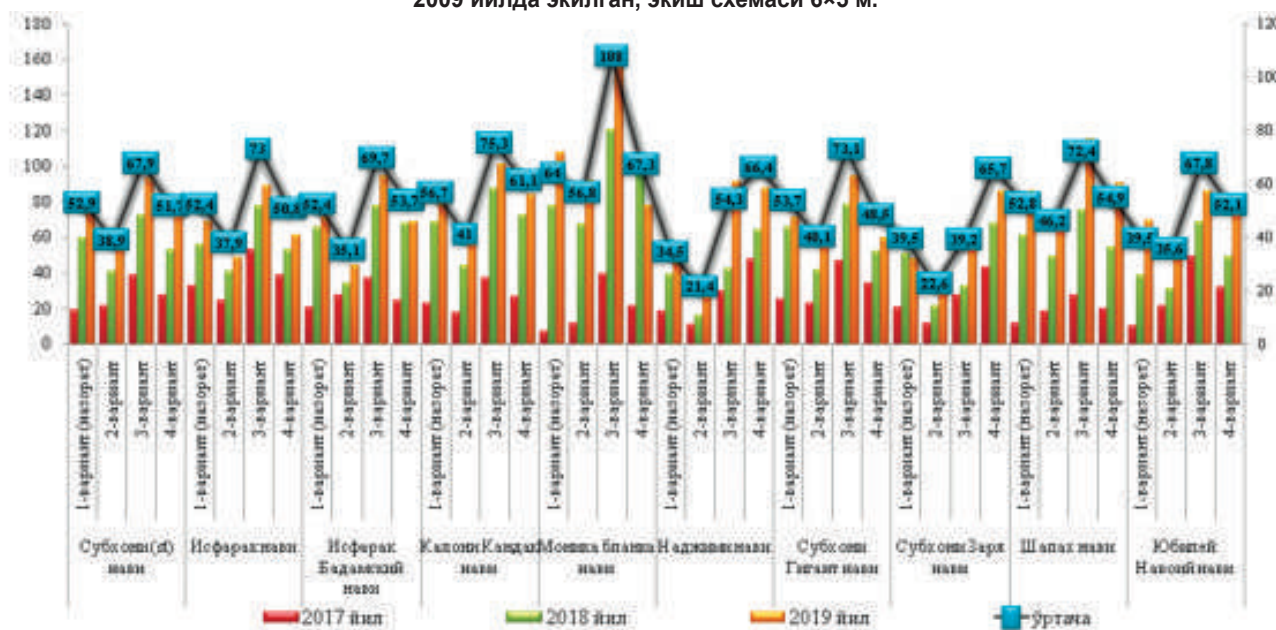
Мавзунинг ўрганилганлик даражаси. Данакли мевали ўсимликларни етиштириш агротехникаси, шакл бериш усуллари, сақлаш ва қайта ишлаш технологияси борасида кенг қамровли тадқиқотлар Арманистон, Хитой, Молдавия, Эрон, Россия, Тожикистон, Қирғизистон каби мамлакатларда Г.С. Есаян, П.Р. Арзуманян, С.Л. Агулян, Г.С. Есаян, А.С. Мелконян, В.М. Микаелян, В.К. Смикова, Ш.А. Хабибуллин, Н.В. Ковалев, К.Г. Никишин, А. Пулатов, В.В. Кузнецов ва бошқалар томонидан олиб борилган. Ўзбекистонда данакли мевали ўсимликларни шу жумладан ўрикни етиштириш билан ҳар хил йилларда А.А. Рибак, С.А. Острахова, О.К. Афанасьев ва М.М. Мирзаевлар тадқиқот олиб боришган.

Тадқиқотнинг мақсади Қашқадарё вилояти тупроқ-иқлим шароитида маҳаллий ва интродукция қилинган ўрик навларига ҳар хил усулларда шакл беришнинг ҳосилдорликка таъсирини ўрганишдан иборатдир.

Тадқиқот усулларида ўрик навларининг ўсиши, ривожланиши ва ҳосилдорлигига таъсир этувчи ўрик навларига вазасимон шакл берилиб, йиллик кучли ўсувчи новдаларни, хусусан, 15 смга ёки 1/4 қисмга, 30 смга ёки 1/3 қисмга ва

Бир йиллик ўсувчи новдаларни кесиш усулларида маҳаллий ва интродукция қилинган ўрик навларининг ҳосилдорлиги, ц/га.

2009 йилда экилган, экиш схемаси 6×5 м.

Изоҳ: 1-вариант (назорат) - бир йиллик ўсувчи новдалар кесилмаган; 2-вариант – бир йиллик ўсувчи новдалар 15 см ёки 1/4 қисми қолдириб кесилган; 3-вариант – бир йиллик ўсувчи новдалар 30 см ёки 1/3 қисми қолдириб кесилган; 4-вариант – бир йиллик ўсувчи новдалар 45 см ёки 1/2 қисми қолдириб кесилган.